

*Тетяна Журавко,
магістрантка II курсу
факультету дошкільної та спеціальної освіти
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ВІДХИЛЕННЯМИ В ПОВЕДІНЦІ

Нестійка соціально-економічна обстановка, що склалася в даний час в нашому суспільстві, зумовила зростання різних відхилень в особистісному розвитку і поведінці дітей. Серед них особливо виділяються діти з прогресуючою тривожністю, відчуженістю, жорстокістю, цинізмом, агресивністю. Комплексне дослідження цієї проблеми привернуло увагу багатьох дослідників (Г. М. Андреева, В. В. Знаків, Н. Д. Левшов, Е. В. Романин, Н. А. Рижова та ін.). Вчені стверджують, що діти 5–7-річного віку, мають відхилення в поведінці, не включені в процес соціально-педагогічної реабілітації, поповнюють в майбутньому ряди девіантних дітей. Відомо, що поняття «девіантна поведінка», «девіантність» має широке поширення для позначення поведінки з відхиленням від прийнятих в суспільстві правових або моральних норм.

Як стверджував Л. С. Виготський, причини відхилень в поведінці дітей знаходяться в їх психічних розладах. Дитина, підростаючи, починає оволодівати ігровою, пізнавальною діяльністю, набуває досвід соціалізації.

Велике значення в дослідженні нашої проблеми мають праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, в яких аналізуються механізми соціалізації особистості (І. С. Кон, А. В. Мудрик, А. В. Петровський, Ч. Кулі, Дж. Мід та ін.), проблеми соціальної адаптації та реабілітації дітей (Л. Алексєєва, Б. Н. Алмазов, В. Н. Судаков, Ю. О. Яблоновська і ін.), організації соціально-педагогічної допомоги сім'ї (С. А. Беличева, С. І. Блохіна, Л. Г. Гусякова та ін.), окремі аспекти взаємодії середовища і особистості дитини в плані етичної та екологічної культури дітей і батьків (Б. П. Бітінас, А. А. Бодальов, Л. І. Катаєва, І. Р. Колтунова, Л. В. Моїсеєва та ін.).

Реалізація видів соціально-педагогічної діяльності з реабілітації дітей з відхиленнями в поведінці передбачає певні способи, прийоми, технології: консультування; вправи; ігрова терапія для зняття агресії, позбавлення від шкідливих звичок; телефон довіри; надання послуг у профорієнтаційному центрі, біржах праці і т.д.; в формі соціально-педагогічних послуг, що передбачають довготривале навчання і виховання дитини в притулках, дитячих будинках і т.д., це може бути комплексна форма взаємодії, що передбачає допомогу з боку медиків, юристів,

психологів і т.д. [4]. Як випливає з аналізу, реалізація основних змістовних компонентів соціально-педагогічної реабілітації дітей з відхиленнями в поведінці спирається на великі, науково обґрунтовані знання, які охоплюють не тільки особистість дитини, але і знання навколишнього соціального середовища:

- особистість дитини, її фізичний, духовний, соціальний розвиток, поведінка, що відхиляється;
- об'єднання і угруповання людей (сім'я, мала група, неповний колектив, колектив однолітків);
- систему соціальних установ, що надають допомогу дитині;
- основи теорії, методики і приватних технологій щодо реабілітації та корекції дітей з відхиленнями в поведінці;
- соціально-правові та соціально-економічні основи діяльності соціального педагога;
- методи управління і планування професійної та науково дослідницької діяльності в роботі з дітьми з відхиленнями в поведінці.

Найбільш відомим представником поведінкового підходу являється А. Басьо. Він вказав на ряд чинників, від яких залежить сила агресивних звичок, властива розладів в поведінці дітей. По-перше, це частота гнівних стимулів, які дозволяють дитині реагувати агресивно на подразника (часті зауваження батьків; приниження перед іншими дітьми; приниження з боку однолітків, друзів і т.д.). По-друге, часте досягнення успіху шляхом агресії, яке, на думку А. Басса, призводить до сильних, атакуючих звичок. Тенденція до атаки може робити неможливим для індивіда розрізнення ситуацій (хто перед ним знаходиться: молодший або старший; батьки або вихователі і т.д.), що провокують агресію [2]. По-третє, це культурні та субкультурні норми, засвоєвані дітьми в дошкільному віці, які можуть полегшити розвиток у нього агресивності. Розглядаючи відхилення в поведінці, А. Басьо особливе місце відводить темпераменту. Він визначає темперамент як «характеристики особистості, її поведінки, які з'являються на початку життя і залишаються незамінними». Він зазначає ще таку якість, як незалежність. Незалежність – це прагнення до самоповаги і захисту від групового тиску. Для таких індивідів існує більше подразників в їх щоденній поведінці [1].

Аналіз різних підходів переконує в доцільності розуміння агресивної поведінки як цілеспрямованої, руйнівної поведінки, що суперечить нормам і правилам співіснування людей у суспільстві, що завдає шкоди оточуючим людям, що викликає у них психічний дискомфорт (негативні переживання, напруженість, страх і т.д.). Досить поширеним прикладом такої поведінки являється грубість дітей в різних формах її прояву. Поведінкові розлади виступають в якості: засоби досягнення якої-небудь

мети дитини (придбати іграшку, купити гарний одяг, велосипед, піти погуляти і пограти з друзями і т.д.); як спосіб психічної розрядки заміщення, задоволення блокованої потреби і переключення діяльності; як спосіб задоволення потреби в самовдосконаленні. Якщо слідувати проаналізованими теоріям, то поведінкові відхилення дітей можна розглядати і як одну з форм поведінки, соціальними зв'язками і відносинами (хоча і засуджує дорослими), але не вродженої біологічної реакцією. Для дослідження відхилень у поведінці дітей необхідно визначити надійні способи вивчення цієї проблеми і виявити особливості емоційно-вольової, ціннісно-нормативної сфер особистості дитини, які в критичних обставинах можуть сприяти прояву аморальних вчинків або злочинності. Діти по-різному розуміють і неоднаково оцінюють застосування фізичної сили або словесних погроз як способів вирішення міжособистісних і групових конфліктів. Для збору і аналізу прояви відхилень у поведінці дітей важливо використовувати такі методики, комплексне використання яких забезпечує надійність і достовірність отриманих результатів. За допомогою адаптованих методик можна скласти особистісні характеристики дітей дошкільного віку, що дозволяють перевірити висунуту гіпотезу. Розглянемо таке поняття, як «поведінка, що відхиляється» аналогічні цим визначенням: девіантна поведінка, неадекватна поведінка, соціальні відхилення [6].

Основними компонентами змісту соціально-педагогічної реабілітації дітей з відхиленнями в поведінці є:

- діагностичний блок – вивчення особистості дитини з поведінковими відхиленнями (виявлення деформацій і дефектів в поведінці);
- реабілітаційно-корекційний блок – організація медико-психолого-педагогічної допомоги (корекційно-педагогічна робота в поєднанні з медикаментозним лікуванням по результатам клінічного і психологічного дослідження) [7];
- блок соціально-педагогічної підтримки дітей – вибір прийомів, загально-педагогічний метод корекції (зняття агресії, гніву, корекція характеру) і лікувально-педагогічні технології (психолого-педагогічний масаж, тренінги, ігрові технології) [3].

До психолого-педагогічних особливостей дітей з розладами поведінкового характеру відносяться процеси біологічного дозрівання організму, які можуть опинитися під впливом патологічних чинників. Тоді відбувається деформація психолого-фізіологічних процесів, які призводять до різних форм відхилень у поведінці дітей 5–7 років. Теоретичний аналіз показав доцільність впровадження в практику реалізації основних ідей реабілітаційно-корекційної діяльності педагогічних технологій, які спрямовані на відновлення механізмів соціалізації (формування комуніка-

тивних якостей особистості, адаптація в мікро-соціумі) і відновлення фізичного, психічного і морального здоров'я.

Психолого-педагогічні умови соціально-педагогічної реабілітації дітей з відхиленнями в поведінці ми розуміємо як соціально-педагогічний комплекс заходів, спрямованих на розробку діагностичних програм щодо виявлення ознак відхилень у поведінці дітей дошкільного віку, систему підготовки педагогів, як спеціалістів, що здійснюють даний процес.

Підготовка педагогів по реабілітації дітей з відхиленнями в поведінці має свої культурно-історичні традиції та її вторинне відродження пояснюється зростаючими вимогами суспільства до вирішення проблем, пов'язаних з реабілітацією девіантних дітей. На зміну авторитарного педагога приходить інший тип особистості: демократичний, творчий, орієнтований на повагу до дитини, захист його прав і адаптації до нових соціальних умов [5].

Соціально-педагогічну реабілітацію ми розуміємо як процес відновлення фізичного, психічного і морального здоров'я та застосування механізмів соціалізації особистості з урахуванням впливу біологічних і соціальних факторів на поведінкові реакції дитини.

Список використаних джерел

1. Дегтяренко Т. М. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами: навч. посіб. Суми: Університетська книга, 2013. С. 87–95.
2. Єжова Т. Є. Соціальна реабілітація дітей з інвалідністю: навч. посіб. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. 2011. С. 112–125.
3. Збірник державних стандартів соціальних послуг з реабілітації/ реабілітації інвалідів, дітей-інвалідів та осіб з розумовою відсталістю / [Р. Кравченко, Д. Бондар, Т. Сабініна та ін.]. 50 с.
4. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи: навч. посіб. Київ, 2018. Т. 1. С. 42.
5. Основи реабілітації, фізичної терапії, ерготерапії: підручник / Л. О. Вакуленко [та ін.]; за заг. ред. Л. О. Вакуленко, В. В. Клапчука. Тернопіль: Укрмедкн.: ТДМУ. 2018. С. 220.
6. Синьов В. М., Матвеева М. П., Хохліна О. П. Психологія розумово відсталої дитини: підручник. К.: Знання, 2008. С. 217–246.
7. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс. 2013. С. 8.